

REGIONALE MONITOR BREDE WELVAART NOORDWEST FRYSLÂN

CIJFERS / MENSEN / INZICHT

// INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	3
Inleiding	5
Brede welvaart in het hier en nu	8
- Welzijn	9
- Materiële welvaart	11
- Gezondheid	13
- Arbeid en vrije tijd	17
- Wonen	21
- Samenleving	25
- Veiligheid	28
- Milieu	30
Brede welvaart later	35
- Economisch kapitaal	36
- Natuurlijk kapitaal	38
- Menselijk kapitaal	41
- Sociaal kapitaal	43
Eerste conclusies	44
Beschouwing	46
Geraadpleegde bronnen	49

// SAMENVATTING

Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin deze ten koste gaat van die van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld, zo luidt de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Naast brede welvaart is ook welzijn van belang voor de kwaliteit van leven. Naast het in beeld brengen hoe de brede welvaart ervoor staat in Nederland, heeft CBS de regionale Monitor Brede Welvaart ontwikkeld. Deze monitor geeft toegang tot regionale cijfers over de brede welvaart in Fryslân en de regio's daarbinnen. Het FSP heeft de cijfers uit deze CBS-monitor voor de regio Noordwest Fryslân op een rij gezet met een eerste duiding. Verder is er een vergelijking gemaakt van deze regio met Nederland en de provincie Fryslân.

Het algemene beeld van de brede welvaart in Noordwest Fryslân is dat het in deze regio relatief goed gaat op de sociale aspecten, zoals welzijn, tevredenheid met het leven, sociale samenhang en veiligheid. Op deze aspecten scoort de regio in vergelijking met landelijk bovengemiddeld. Op de meer economische aspecten zoals het inkomen van huishoudens, bruto binnenlands product (bbp) per inwoner en het opleidingsniveau zijn de uitkomsten voor de regio Noordwest-Friesland lager dan landelijk. Dat de uitkomsten voor de sociale aspecten bovengemiddeld zijn, ondanks de lagere uitkomsten op de economische aspecten, rijmt met eerder FSP-onderzoek waarin hetzelfde geconcludeerd is voor provincie Fryslân. Deze schijnbare tegenstelling is inmiddels bekend komen te staan als de 'Friese paradox' en lijkt dus ook van toepassing voor Noordwest Fryslân.

Vergeleken met de provincie Fryslân laat de regio Noordwest Fryslân veel overeenkomsten zien. Net als in Noordwest Fryslân zijn ook in andere regio's binnen de provincie de uitkomsten op sociale thema's bovengemiddeld vergeleken met landelijk. Op de sociale thema's zijn de uitkomsten in grote lijnen vergelijkbaar met het algemeen beeld in Fryslân. Op een aantal indicatoren over de sociale aspecten liggen de uitkomsten (iets) boven het Fries gemiddelde, zoals de tevredenheid met het leven, de woonomgeving en woning, het aantal sociale contacten, het doen van vrijwilligerswerk en het onderlinge vertrouwen. Op een aantal economische indicatoren zijn de uitkomsten van de regio Noordwest Fryslân echter lager vergeleken met de provincie Fryslân. Zo ligt het bruto binnenlands product per inwoner, het gemiddelde inkomen per huishouden, de arbeidsparticipatie en het aandeel hoger opgeleiden onder het Friese gemiddelde. Er is tevens een ongunstigere score op overgewicht en de levensverwachting voor mannen en vrouwen.

Met de eerste analyse en duiding van de Monitor Brede Welvaart voor de regio Noordwest Fryslân kan een breed, integraal beeld gevormd worden van de regionale stand van zaken. De Monitor Brede Welvaart kan het beleid voor brede welvaartsontwikkeling voeden. Deze monitor kan een hulpmiddel zijn om specifieke potenties en uitdagingen te signaleren en te herkennen. Een voorbeeld van zo'n potentie is dat ondanks de lagere uitkomsten op de economische aspecten, de sociale aspecten er goed voorstaan in Noordwest Fryslân. Dit doet vermoeden dat de lagere economische scores niet vanzelfsprekend negatief uitpakken op de sociale aspecten. Dit kan aanleiding geven om deze potentie nader te verkennen en te achterhalen hoe en onder welke omstandigheden dit het geval lijkt te zijn. Deze manier van breed kijken kan een afwegingskader bieden dat helpt om door te redeneren wat de gevolgen zijn van beleidskeuzes voor het heden en de toekomst, op de verschillende thema's die samen de brede welvaart bepalen.

In de komende jaren wordt de monitor doorontwikkeld, zowel landelijk als regionaal. Met aanvullende cijfers kan de regionale monitor verder passend gemaakt worden voor de regio. Het FSP werkt daarbij samen met andere partijen in Fryslân en legt verbindingen met relevant onderzoek, dat door landelijke planbureaus wordt verricht.

// INLEIDING

De twee gemeenten in Noordwest Fryslân (Waadhoeke en Harlingen) hebben de ambitie om de potenties van de regio te ontwikkelen, benutten en te verzilveren. Om breed en integraal zicht te krijgen op deze potenties en uitdagingen wordt gedurende 2020-2024 elk jaar de brede welvaart in Noordwest Fryslân in beeld gebracht. Dit gebeurt door de regionale Monitor Brede Welvaart die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) jaarlijks uitbrengt, te voorzien van duiding en de regionale cijfers voor Noordwest Fryslân op een rij te zetten. Op deze wijze wordt met de uitkomsten uit de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS de regionale situatie ten aanzien van de brede welvaart in beeld gebracht.

Daarbij is de kerngedachte dat hoe een samenleving zich ontwikkelt niet alleen uit is te drukken in geld en economische groei. Naast welvaart is ook welzijn van belang. Het concept 'brede welvaart' is nadrukkelijk ontwikkeld om met een brede blik naar ontwikkeling en groei te kijken. Bij brede welvaart ligt het accent op de kwaliteit van leven dat samenhangt met talrijke factoren, die per gebied kunnen verschillen. Het CBS heeft, in overleg met statistici uit andere Europese landen, een monitor ontwikkeld met een breed scala aan indicatoren. In 2020 is deze landelijke 'Monitor Brede Welvaart' voor de derde maal gepubliceerd. In opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft het CBS deze landelijke monitor eind 2020 doorontwikkeld in de 'Regionale Monitor Brede Welvaart'. Daarmee is de Monitor Brede Welvaart - via een dashboard op de website van CBS - nu ook op provinciaal, regionaal en gemeentelijk niveau beschikbaar.

De kengetallen die het CBS beschikbaar stelt bevatten weliswaar relevante feitelijke informatie, maar geven nog weinig duiding over de brede welvaart binnen Noordwest Fryslân en binnen de context van deze regio. In deze rapportage beschrijft en duidt het Fries Sociaal Planbureau (FSP) de uitkomsten van de eerste regionale Monitor Brede Welvaart. Dit moet het inhoudelijke debat over brede welvaart in Noordwest Fryslân ondersteunen.

Regionale monitor

Het FSP vertaalt met de onderliggende scan de cijfers uit het dashboard naar een regionale duiding. Daarmee ontstaat een kader voor de regionale analyse van brede welvaartsontwikkeling. Daarnaast wordt de regionale brede welvaartsscan jaarlijks aangevuld met een inhoudelijke verdieping. Dit jaar richt die verdieping zich op 'werken en leren'.

Het [dashboard van het CBS](#) toont de feitelijke informatie met cijfers voor alle thema's en indicatoren. Vergelijking en duiding van de cijfers wordt echter overgelaten aan de bezoeker van de website. Voor Fryslân als provincie heeft het Fries Sociaal Planbureau (FSP) een eerste duiding gegeven in het rapport 'Brede welvaart in Fryslân. Eerste duiding van de CBS-monitor' (FSP, 2021). Er is echter ook behoefte aan duiding voor de regio. Het FSP geeft in deze onderliggende rapportage een eerste beschrijving en duiding van de uitkomsten van de regionale Monitor Brede Welvaart specifiek voor de regio Noordwest Fryslân. Het FSP brengt jaarlijks een rapportage uit over de brede welvaart in Noordwest Fryslân. In deze eerste duiding blijven we nog dicht bij de methode van het CBS. In de volgende jaren zullen de CBS-indicatoren aangevuld worden door het FSP.

Drie dimensies

'Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu en de mate waarin deze ten koste gaat van die van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld', zo luidt de CBS-definitie. Hierbij zijn drie dimensies te onderscheiden: 'Hier & Nu', 'Later' en 'Elders'. In het 'Hier & Nu' presenteert het CBS cijfers over de materiële welvaart, welzijn en de persoonlijke leefomgeving van mensen. Brede welvaart 'Later' heeft betrekking op de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om eenzelfde niveau van welvaart te kunnen bereiken als de huidige generatie. De dimensie 'Elders' heeft betrekking op de effecten van keuzes binnen een regio op banen, inkomens, milieu en hulpbronnen in andere regio's en andere landen. De regionale Monitor Brede Welvaart bevat nu nog alleen de dimensies 'Hier & Nu' en 'Later'. De dimensie 'Elders' moet voor de regionale monitor nog ontwikkeld worden.

Brede welvaart Noordwest Fryslân

In deze rapportage wordt inzichtelijk gemaakt hoe het is gesteld met de brede welvaart in de regio Noordwest Fryslân. Hiertoe worden de meest recente cijfers voor de regio op een rij gezet. Noordwest Fryslân wil een regio zijn waar het goed leven, werken en wonen is, met een goed toekomstperspectief. Bewoners en potentiële bewoners baseren hun waardering of beoordeling van een regio mede op hoe het elders is gesteld. Vergelijking met het Nederlands gemiddelde is daarom relevant. In deze rapportage wordt nagegaan hoe de regio Noordwest Fryslân scoort op de brede welvaartsindicatoren in vergelijking met Nederland.

Het CBS onderscheidt in Fryslân drie zogenaamde COROP-regio's, waarvan zij op regionale schaal data verzamelt: Zuidwest-Fryslân, Zuidoost-Friesland en Noord-Fryslân. De COROP-regio Noord-Fryslân is groter dan de regio Noordwest Fryslân die in deze rapportage centraal staat. De COROP-regio omvat namelijk ook de gemeenten in Noordoost Fryslân (Achtkarspelen, Tytsjerksteradiel, Dantumadiel en Noardeast-Fryslân), de Waddeneilanden en Leeuwarden. De cijfers van de gemeenten Waadhoeke en Harlingen worden, waar mogelijk, wel vergeleken met die van de COROP-regio Noord-Fryslân.

Daarnaast wordt Noordwest Fryslân vergeleken met het Friese gemiddelde. De regio Noordwest Fryslân maakt deel uit van de provincie Fryslân en heeft met andere regio's in Fryslân gemeen dat zij te maken hebben met demografische veranderingen (krimp, vergrijzing, ontgroening), het plattelandskarakter en de vergelijkbare afstand tot de Randstad; het politieke en economische centrum van het land.

Tenslotte wordt in deze rapportage ook ingegaan op de vraag hoe de twee afzonderlijke gemeenten in Noordwest Fryslân op de brede welvaartsindicatoren onderling verschillen. Deze toets wordt soms bemoeilijkt doordat voor de gemeente Harlingen niet voor alle indicatoren data beschikbaar zijn. Vanwege te kleine aantallen kan geen representatieve score worden gegeven door het CBS. Daarnaast zijn sommige indicatoren helaas (ook) niet beschikbaar voor de fusiegemeente Waadhoeke, die in 2018 is ontstaan na herindeling van de gemeenten Franekeradeel, het Bildt, Menameradiel en vier dorpen uit voormalig gemeente Littenseradiel.

In het hoofdstuk beschouwing staan we nader stil bij de beperkingen rondom de beschikbare data en de methodologie achter de (regionale) Monitor Brede Welvaart.

Hulpmiddel voor beleid

Brede welvaart gaat over een brede en integrale ontwikkeling in een gebied. Het instrument van de regionale Monitor Brede Welvaart kan als hulpmiddel gebruikt worden voor een ruime blik, met daarbij aandacht voor de samenhang of onderlinge verbanden tussen de thema's en indicatoren. Door analyse van de data van de regionale Monitor Brede Welvaart kunnen goede en minder goede punten van een regio gesignaleerd worden. Vervolgens kunnen de gesignaleerde knelpunten geagendeerd worden. Beleidsmakers kunnen de data in deze rapportage als basis voor beleidsvorming gebruiken. Behalve overheden kunnen ook bedrijven, maatschappelijke organisaties of burgers gebruik maken van deze informatie. Wel moet hierbij opgemerkt worden dat er vaak wel beperkingen zijn in de metingen die gewenst zijn en de metingen die mogelijk zijn. Ook ontbreken voor een aantal indicatoren cijfers voor de regio of een aantal gemeenten, omdat deze niet beschikbaar zijn bij het CBS. In de beschouwing komen we daar uitgebreider op terug.

Verschillende monitoren

De regionale Monitor Brede Welvaart maakt het mogelijk om regio's met elkaar te vergelijken. Bovendien steunt de systematiek op een wetenschappelijke basis en wordt ze omarmd door het Rijk die de Regio Deals mede mogelijk maakt. Daarom kiest het FSP voor deze methode. Er zijn op dit moment ook andere monitoren beschikbaar die aan dezelfde ambities raken. De Rabobank en Universiteit Utrecht hebben gezamenlijk een eigen meetsystematiek voor brede welvaart ontwikkeld, met als onderscheidend element dat die resulteert in één indexcijfer per regio. Daarnaast besteden veel Friese gemeenten aandacht aan de *Sustainable Development Goals* (SDG's). Deze zijn geformuleerd door de Verenigde Naties en zijn onderscheidend vanwege hun internationale zeggingskracht. Echter, de SDG's zijn op landelijk niveau wel in verband gebracht met de meetmethode van brede welvaart, maar op gemeentelijk en provinciaal niveau (nog) niet. Verder zijn er de overzichtswerken van het Fries Sociaal Planbureau (2019) en de provincie Fryslân. Kenmerkend is dat deze werken unieke data verwerken die het beeld van Fryslân verfijnen.

Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken bespreken we eerst de acht thema's van de dimensie 'Hier en Nu'. Daarna volgen de vier soorten kapitalen van de dimensie 'Later'. We sluiten af met een conclusie en beschouwing.

// BREDE WELVAART IN HET HIER EN NU

Bij brede welvaart worden verschillende dimensies onderscheiden om de diverse aspecten ervan goed voor het voetlicht te brengen. In de dimensie *hier en nu* staat de brede welvaart in het heden centraal. De indicatoren waarmee dit in beeld wordt gebracht zijn uitgewerkt in de zogenaamde CES-recommendations, een statistisch raamwerk dat is opgesteld door de Verenigde Naties, OESO en Eurostat (2014). In tegenstelling tot andere dimensies geeft *hier en nu* inzicht in de concrete materiële welvaart, de kwaliteit van de omgeving, persoonlijke kenmerken van inwoners en het algemeen welzijn (Horlings & Smits, 2019). Bij de dimensie *later* staan in meer abstracte zin de hulpbronnen centraal die de volgende generaties nodig hebben (zie hoofdstuk 11).

In de CES-recommendations zijn thema's geïdentificeerd die relevant zijn om de (brede) welvaart in hier en nu te beschrijven. Deze thema's zijn ontleend aan de literatuur en eerdere rapporten over welvaart, welzijn en menselijke behoeften (vgl. Brundtlandrapport, 1987; commissie Stiglitz, 2009; OECD, 2011). Om de brede welvaart regionaal te beschrijven worden 34 indicatoren gebruikt (CBS, 2020). Deze indicatoren schetsen een globaal beeld van de brede welvaart in hier en nu aan de hand van acht thema's:

- Welzijn
- Materiële welvaart
- Gezondheid
- Arbeid en vrije tijd
- Wonen
- Samenleving
- Veiligheid
- Milieu

Brede welvaart gaat over alles wat mensen van waarde vinden. Met de toenemende welvaart in de westerse wereld is het besef gekomen in de samenleving dat het leven om meer gaat dan alleen materiële zaken. Daarbij groeit de aandacht voor het welzijn in onze samenleving, waarbij het onder andere gaat over de tevredenheid met de leefsituatie. In de regionale brede welvaart monitor wordt het welzijn in Noordwest Fryslân gemeten met de mate waarin men tevreden is met het leven en de tevredenheid met vrije tijd.

Tevredenheid met het leven

In Noord-Fryslân is 90,7 procent van de inwoners tevreden met hun leven. Zij geven een 7 of hoger als rapportcijfer voor hun tevredenheid met het leven. Dit percentage ligt hoger dan in Nederland (87,3%) en iets hoger dan in de provincie Fryslân (90,2%). In de gemeente Waadhoeke geeft 94,1 procent van de inwoners aan (zeer) tevreden te zijn met hun leven in 2019. Ten opzichte van 250 andere gemeenten in Nederland staat gemeente Waadhoeke op nummer drie. In 2019 is de tevredenheid met het leven alleen nog groter in Ooststellingwerf en Westland (provincie Zuid-Holland). In de regionale monitor brede welvaart zijn op dit thema geen cijfers over gemeente Harlingen beschikbaar.

Tevredenheid met het leven (percentage inwoners dat een 7 of hoger geeft op tevredenheid met het leven), 2019

Figuur 1, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Tevredenheid met vrije tijd

De tevredenheid met vrije tijd wordt gemeten aan de hand van het percentage inwoners dat aangeeft tevreden te zijn met hun vrije tijd. Zij geven een 7 of hoger voor de hoeveelheid vrije tijd. In Noord-Fryslân is 76,1 procent van de inwoners tevreden met de eigen vrije tijd. Dit is iets hoger dan landelijk (74,2%) en de provincie Fryslân (75,8%). In gemeente Waadhoeke geeft 74,9 procent van de inwoners aan dat zij tevreden zijn met hun vrije tijd. De hoogste tevredenheid met vrije tijd is te zien in de regio's buiten de Randstad, met name in het noorden en oosten van Nederland. Cijfers over gemeente Harlingen zijn niet beschikbaar.

Tevredenheid met vrije tijd (percentage inwoners (18+) dat een 7 of hoger geeft op tevredenheid met hoeveelheid vrije tijd), 2019

Figuur 2, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definitie thema welzijn

Tevredenheid met het leven

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met het leven dat u nu leidt. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden.

Tevredenheid met vrije tijd

Deel van de mensen van 18 jaar of ouder dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de hoeveelheid vrije tijd die u heeft. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden.

// MATERIËLE WELVAART

Het thema materiële welvaart omvat een aantal onderwerpen die dicht bij onze traditionele opvattingen van welvaart liggen. Het gaat dan om de financiële situatie van mensen, die hun kansen en keuzemogelijkheden mede bepaalt, ook op het gebied van thema's als gezondheid, vrije tijd en wonen. Wanneer iemands financiële positie voldoende of goed is, geeft dat ook meer zekerheid in het leven. In de regionale monitor brede welvaart wordt materiele welvaart in beeld gebracht door te kijken naar mediaan besteedbaar inkomen van huishoudens en het bruto binnenlands product in Noordwest Fryslân.

Besteedbaar inkomen per huishouden

In 2018 ligt het mediaan besteedbaar inkomen op € 23.7000 per huishouden in Noord-Fryslân. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. Dat is iets lager dan de provincie Fryslân (€ 24.300), en bijna tweeduizend euro lager dan landelijk (€ 25.600). De provincie Fryslân staat daarmee bijna onderaan in de provinciale ranglijst (alleen Groningen scoort lager). Binnen Noordwest Fryslân is het mediaan besteedbaar inkomen hoger onder huishoudens in gemeente Waadhoeke dan in gemeente Harlingen. Vergeleken met andere regio's in Nederland ligt het besteedbaar inkomen in Noordwest Fryslân relatief laag. Dit houdt mogelijk verband met het (gemiddeld) lagere opleidingsniveau en beperkte beschikbaarheid van banen voor hoger opgeleiden.

Mediaan besteedbaar inkomen in euro's per huishouden (gecorrigeerd voor inflatie, in constante prijzen), 2018

Figuur 3, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (BBP) is de maat om de omvang van de economie in een land of regio uit te drukken. Het BBP vertegenwoordigt daarmee de totale toegevoegde waarde van alle daar geproduceerde goederen en diensten. Een hoog BBP per inwoner betekent dat een land of regio welvarend is. Nederland is één van de welvarendste landen in de wereld. Ook in Fryslân ligt het BBP hoog, maar vergeleken met de andere provincies staat Fryslân bij het BBP op plaats 11. Het BBP bedraagt in 2019 € 29.400 euro per inwoner in Noord-Fryslân. Dit is nagenoeg gelijk aan het Friese gemiddelde (€ 29.500), maar ruim onder het landelijk gemiddelde (€ 43.600). Er zijn geen cijfers over gemeenten Harlingen en Waadhoeke beschikbaar.

Bruto binnenlands product (in euro's per inwoner), 2019

Figuur 4, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities thema materiële welvaart

Bruto binnenlands product

Bruto binnenlands product (bbp) in constante prijzen van 2015. Het bbp is een maat voor de omvang van de economie.

Besteedbaar inkomen

Het mediaan gestandaardiseerd besteedbaar inkomen per huishouden, in euro. Bij de berekening wordt gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van huishoudens. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd.

// GEZONDHEID

Een goede gezondheid is belangrijk voor een goed leven. Gezonde mensen hebben over het algemeen een betere kwaliteit van leven, zijn zelfredzamer en doen minder beroep op de zorg. Een minder goede gezondheid daarentegen gaat gepaard met minder welzijn en kan consequenties hebben voor leefgebieden als arbeid, wonen en samenleving. Het thema gezondheid wordt in de regionale monitor brede welvaart in beeld gebracht door te kijken naar vijf indicatoren, namelijk: overgewicht, levensverwachting van vrouwen, levensverwachting van mannen, ervaren gezondheid en het aantal personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen.

Overgewicht

In Noord-Fryslân heeft iets meer dan de helft van de inwoners te maken met overgewicht (51,4%). Iemand met overgewicht heeft een grotere kans op gezondheidsrisico's dan iemand met een gezond gewicht. In de provincie Fryslân ligt dit percentage iets lager (50,4%) en landelijk heeft iets minder dan de helft van de bevolking te maken met overgewicht (48,9%). In de gemeente Harlingen ligt dit percentage het hoogst, namelijk op 51,8 procent van de inwoners.

Overgewicht (percentage personen van 19 jaar en ouder met een BMI van 25,0 kg/m² en hoger), 2016

Figuur 5, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Levensverwachting vrouwen en mannen

De gemiddelde levensverwachting betreft het aantal jaren dat iemand naar verwachting leeft vanaf de geboorte. Dit gemiddelde is in de afgelopen jaren sterk gestegen in Nederland naar 83,2 jaar voor vrouwen en 79,8 jaar voor mannen in de periode 2013-2016. Dit is vooral te danken aan verbeterde zorg en preventie (RIVM, 2016). Er zijn echter wel grote gezondheidsverschillen. Inwoners met lagere inkomens en een lagere opleiding leven gemiddeld zeven jaar korter en ervaren 18 jaar minder goede gezondheid dan hoger opgeleiden (VTV, 2018). In de gemeente Harlingen ligt de gemiddelde levensverwachting lager dan het landelijk gemiddelde, namelijk 81,4 jaren voor vrouwen en 77,9 voor mannen. Cijfers voor de gemeente Waadhoeke zijn niet beschikbaar.

Levensverwachting vrouwen in jaren (bij geboorte), 2016

Figuur 6, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Levensverwachting mannen in jaren (bij geboorte), 2016

Figuur 7, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Ervaren gezondheid

Volwassen inwoners van Fryslân geven een hoge waardering aan hun eigen gezondheid. Van de inwoners van 19 jaar en ouder geeft 78,9 procent in 2016 aan dat zij een goede of zeer goede gezondheid ervaren. In Noord-Fryslân ligt dat iets lager (78,1%) en landelijk nog wat lager (75,6%). In gemeente Harlingen ligt het aandeel dat een positieve gezondheid ervaart met 75,8 procent lager dan het Friese gemiddelde. Ervaren gezondheid is het oordeel over de eigen gezondheid en heeft betrekking op zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid. Ook leefstijlfactoren (zoals roken of weinig bewegen) kunnen het oordeel over de eigen gezondheid mede bepalen. Hoe mensen hun eigen gezondheid bepalen blijkt samen te hangen met leeftijd. Zo kijken ouderen vooral naar chronische aandoeningen, lichamelijke beperkingen en zorggebruik als ze hun gezondheid beoordelen, terwijl jongeren fitheid en leefstijl noemen (Volksgezondheidszorg.info, 2018).

Ervaren gezondheid (percentage van de bevolking van 19 jaar en ouder dat zijn eigen gezondheid (zeer) goed vindt), 2016

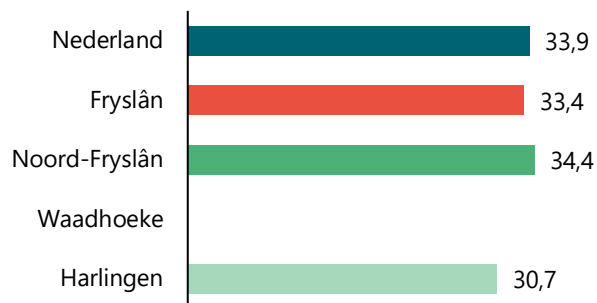

Figuur 8, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Personen met één of meerdere ziekten of aandoeningen

In Noord-Fryslân heeft 34,4 procent van de inwoners in 2016 één of meer langdurige ziekten of aandoeningen. Dit is iets meer dan het landelijke gemiddelde van 33,9 procent en het provinciaal gemiddelde (33,4%). In gemeente Harlingen ligt dit aandeel met 30,7 procent onder het Friese en landelijke gemiddelde. De verwachting is dat het aantal mensen met een chronische aandoening vanwege de vergrijzing toeneemt. Ook hebben artsen en de bevolking zelf meer aandacht voor chronische ziekten waardoor steeds eerder een diagnose wordt gesteld. Vroege opsporing en een betere behandeling maken dat mensen langer kunnen leven met hun ziekte (RIVM, 2013). Het aandeel inwoners van Fryslân met een chronische aandoening neemt toe met de leeftijd, maar ook opleidingsniveau speelt een belangrijke rol. Dit is waarschijnlijk ook in Noordwest Fryslân het geval.

Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen in percentages, 2016

Figuur 9, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities thema gezondheid

Overgewicht

Percentage personen van 19 jaar en ouder met een BMI van 25,0 kg/m² en hoger. Cijfers over lichaamsgewicht zijn gebaseerd op zelf gerapporteerde waarden. De Body Mass Index (BMI) is een maat voor overgewicht, berekend als het quotiënt van het gewicht in kilogram en het kwadraat van de lengte in meters (kg/m²).

Levensverwachting mannen

Levensverwachting in jaren voor mannen bij geboorte (gemiddelde waarde periode 2013-2016).

Levensverwachting vrouwen

Levensverwachting in jaren voor vrouwen bij geboorte (gemiddelde waarde periode 2013-2016).

Ervaren gezondheid

Percentage personen van 19 jaar en ouder met antwoordcategorie 'goed' of 'zeer goed' in de vraag naar de algemene gezondheidstoestand.

Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen

Percentage personen van 19 jaar en ouder met één of meer langdurige ziekten of aandoeningen. Langdurig is (naar verwachting) 6 maanden of langer.

// ARBEID EN VRIJE TIJD

Een goede opleiding en werk is belangrijk voor iemands inkomen en het meedoen in de samenleving. Daarnaast heeft ook vrije tijd een grote invloed op de levenskwaliteit die mensen ervaren. Werk en vrije tijd moeten dan ook in balans zijn. Het thema 'arbeid en vrije tijd' omvat vijf indicatoren, namelijk: arbeidsparticipatie (netto en bruto), hoogopgeleide bevolking, vacaturegraad, werkloosheid en de tevredenheid met de reistijd van en naar werk.

Netto-arbeidsparticipatie

De netto-arbeidsparticipatie laat zien hoeveel procent van de 15 tot 75-jarigen werkzaam is. In Noord-Fryslân ligt dit in 2019 op 67,7 procent, dat is iets lager dan zowel het Friese als landelijke gemiddelde (respectievelijk 68,2 en 68,8 procent). In 2019 is dit in beide gemeenten nog iets lager, namelijk 67,5 procent in gemeente Waadhoeke en 65,9 procent in Harlingen.

Netto-arbeidsparticipatie (het aandeel van de werkzame beroepsbevolking (15 t/m 74 jaar) in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep), 2019

Figuur 10, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Bruto-arbeidsparticipatie

De bruto-arbeidsparticipatie is het aandeel van 15 tot 75-jarigen onder de gehele bevolking, zowel degenen die wel en niet aan het werk zijn. In 2019 is de bruto-arbeidsparticipatie 70,2 procent in Noord-Fryslân. Dat is iets lager dan het gemiddelde in Fryslân (70,5%) en landelijk (71,2%). In beide gemeenten liggen deze percentages nog iets lager, namelijk 69,7 procent in gemeente Waadhoeke en 68,3 procent in Harlingen.

Bruto-arbeidsparticipatie (het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking (15 t/m 74 jaar) in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep), 2019

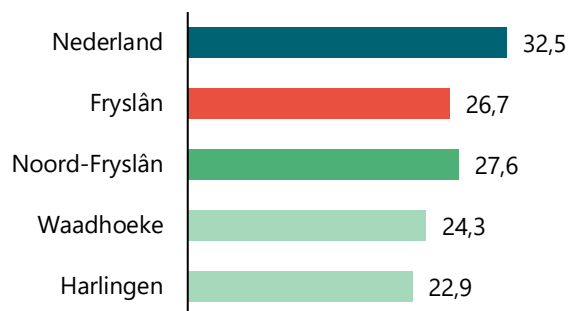

Figuur 11, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Hoogopgeleide bevolking

Bijna een derde van de Nederlandse bevolking (32,5%) van 15 tot 75 jaar heeft succesvol een HBO- of WO-opleiding afgerond en mag zich hierdoor hoogopgeleid noemen. Met uitzondering van Zeeland en Flevoland ligt het aandeel hoogopgeleiden in andere provincies hoger dan in Fryslân (26,7%), in Noord-Fryslân is dat 27,6 procent. In 2019 is 24,3 procent van de 15 tot 75-jarigen in Waadhoeke hoger opgeleid, in Harlingen is dat 22,9 procent. In de afgelopen jaren neemt zowel landelijk als in Fryslân en Noordwest Fryslân het aandeel hoger opgeleiden toe. Dat de brede welvaart wordt gemeten met het aandeel hoger opgeleiden onder de bevolking betekent overigens nog niet dat andere onderwijsvormen en –niveaus niet van belang zijn.

Percentage hoogopgeleide bevolking (15 t/m 74 jaar) met een HBO- of WO-diploma, 2019

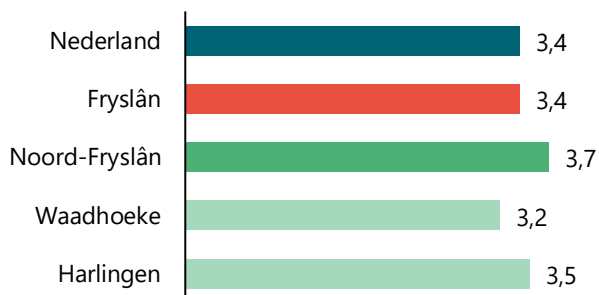

Figuur 12, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Werkloosheid

In 2019 is de werkloosheid in de regio Noord-Fryslân is 3,7 procent. Dat is iets hoger dan het provinciaal en landelijk gemiddelde (3,4%). In gemeente Waadhoeke ligt het aandeel werklozen op 3,2 procent en in Harlingen 3,5 procent. Iemand is werkloos wanneer hij geen betaald werk heeft, maar hier wel actief naar zoekt en direct beschikbaar is. Sinds 2015 daalt de werkloosheid gestaag, zowel landelijk als in Noordwest Fryslân.

Werkloosheid in percentages (personen van 15 t/m 74 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn), 2019

Figuur 13, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Vacaturegraad

De vacaturegraad is het aantal openstaande vacatures per duizend banen. Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht. In 2019 stonden per duizend banen gemiddeld 33 vacatures open in Nederland.

In Fryslân was de vacaturegraad 28 en deelt hiermee samen met provincie Groningen de laatste plaats in de provinciale rangorde. Er zijn geen cijfers beschikbaar over Noordwest Fryslân en de individuele gemeenten.

Vacaturegraad (aantal openstaande vacatures per duizend banen), 2019

Figuur 14, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Tevredenheid met reistijd van en naar werk

De mobiliteit van personen bestaat voor het grootste deel, zowel qua afstand als reistijd, uit het woon-werkverkeer. Voor werk is het vaak noodzakelijk om te reizen, vaak meerdere dagen in de week of vrijwel dagelijks. De tevredenheid met deze reistijd laat zien hoe tevreden werkenden met minimaal 12 werkuren in een week zijn over hun reistijd van en naar werk. In 2019 geeft 84,4 procent van de inwoners in Noord-Fryslân een 7 of hoger rapportcijfer voor hoe tevreden zij hiermee zijn. Dat is iets lager dan het provinciaal gemiddelde (85%), maar wel bijna twee procentpunten hoger dan het landelijk gemiddelde (82,6%). In gemeente Waadhoeke ligt dit percentage op 83,4 procent. Voor Harlingen zijn geen cijfers bekend.

Percentage van de werkenden (18-75 jaar) dat tevreden is met de reistijd van en naar het werk, 2019

Figuur 15, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities thema arbeid en vrije tijd

Bruto arbeidsparticipatie

Het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking 15 t/m 74 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking).

Netto arbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevolking 15 t/m 74 jaar in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep (beroeps- en niet-beroepsbevolking).

Werkloosheid

De werkloze beroepsbevolking als percentage van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking. Personen van 15 t/m 74 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn.

Hoogopgeleide bevolking

Percentage van de bevolking van 15 t/m 74 jaar dat hoger onderwijs heeft afgerond (op het niveau van HBO of WO).

Vacaturegraad

De vacaturegraad is het aantal openstaande vacatures per duizend banen. Het betreft de vacaturegraad aan het einde van het vierde kwartaal. Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden. Een baan is een werkring van een werknemer, ongeacht het aantal uren dat gewerkt wordt.

Tevredenheid reistijd van en naar werk

Deel van de mensen van 18 tot 75 jaar met een betaalde baan van minimaal 12 uur per week dat een score van 7 tot en met 10 geeft als antwoord op de vraag 'Kunt u op een schaal van 1 tot en met 10 aangeven in welke mate u tevreden bent met de reistijd van en naar uw werk. Een 1 staat voor volledig ontevreden en 10 voor volledig tevreden?'. Een score van 7 tot en met 10 wordt geclassificeerd als tevreden.

// WONEN

Een goed dak boven het hoofd is een primaire levensbehoefte en een belangrijke basisvoorwaarde voor brede welvaart. Waar en hoe je woont is van grote betekenis voor de kwaliteit van leven. In Nederland gaat een aanzienlijk deel van het maandelijkse inkomen op aan de huur of hypotheek van een woning. De plek waar men woont is bovendien ook van belang voor de gezondheid en het sociaal leven, zoals de nabijheid van voorzieningen. Voor de brede welvaart wordt bij het thema wonen gekeken naar vijf indicatoren, namelijk: de tevredenheid met de woonomgeving, tevredenheid met de woning, de gemiddelde afstand tot een sportterrein, de gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde basisschool en de gemiddelde afstand tot cafés en dergelijke voorzieningen.

Tevredenheid met de woonomgeving

In 2018 is 86,5 procent van de inwoners in Noord-Fryslân (zeer) tevreden met de woonomgeving. Na Drenthe ligt deze tevredenheid het hoogst in Fryslân met 85,8 procent, wat neerkomt op de tweede plaats op de provinciale vergelijking. Landelijk ligt dit percentage lager, namelijk op 83,3 procent. Er zijn geen cijfers over de individuele gemeenten beschikbaar.

Percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woonomgeving, 2018

Figuur 16, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Tevredenheid met de woning

In 2018 is 86,7 procent van de inwoners in Noord-Fryslân (zeer) tevreden met hun woning. Van alle provincies ligt deze tevredenheid het hoogst in Fryslân (87,4%). Landelijk ligt dit percentage lager (84,6%). Er zijn geen cijfers over de individuele gemeenten beschikbaar.

Percentage particuliere huishoudens dat (zeer) tevreden is met de huidige woning, 2018

Figuur 17, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Gemiddelde afstand tot sportterrein

De aanwezigheid van voorzieningen wordt doorgaans als het meest belangrijk genoemd om prettig te kunnen wonen in een dorp of wijk. In 2015 is de gemiddelde afstand tot een sportterrein 0,9 kilometer in zowel Noord-Fryslân als Fryslân. Dat is iets lager dan het landelijk gemiddelde (1 kilometer). In Harlingen ligt deze afstand nog lager (0,6 kilometer). Het gaat hierbij om een terrein dat gebruikt wordt voor sportactiviteiten met een minimale omvang van 0,5 hectare. Daarbij valt te denken aan een sportveld, zwembad, kunstijsbaan, motorcrossbaan en bos in het sportterrein inclusief bijbehorende parkeerplaatsen en tribunes. Er zijn geen cijfers beschikbaar over gemeente Waadhoeke.

Gemiddelde afstand tot een sportterrein in kilometers, 2015

Figuur 18, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde basisschool

Goed onderwijs is de basis voor een samenleving waarin iedereen tot zijn recht komt en alle mensen de kans krijgen het beste uit zichzelf te halen. Onderwijs draagt in materiële zin bij aan meer kansen op een baan en inkomen. Daarnaast is onderwijs ook in brede zin belangrijk voor een goede toekomst doordat het bijdraagt aan zelfontplooiing, onderling contact en groter gevoel van erbij te horen en mee te kunnen doen. In 2019 is de gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde basisschool in Fryslân 0,8 kilometer, dit ligt boven het landelijk gemiddelde (0,7 km). In de regio Noord-Fryslân is deze afstand gelijk aan het landelijk gemiddelde. In de gemeente Waadhoeke is dit 0,8 kilometer, in Harlingen 0,7 kilometer. Het basisonderwijs omvat alleen de basisscholen die bekend zijn bij de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Het speciaal basisonderwijs en de speciale scholen zijn niet meegenomen in deze cijfers.

Gemiddelde afstand tot dichtstbijzijnde basisschool in kilometers, 2019

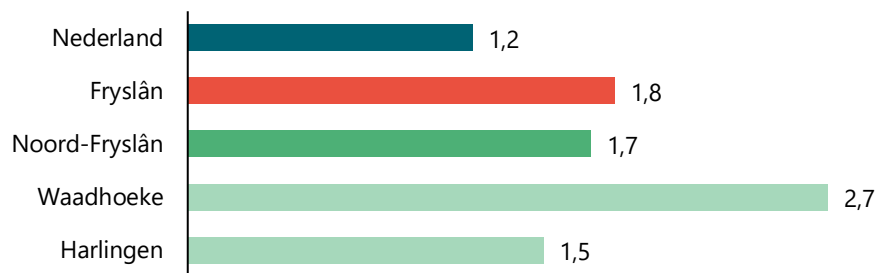

Figuur 19, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Gemiddelde afstand tot café e.d.

Veel mensen hechten waarde aan voorzieningen dichtbij huis, zoals bijvoorbeeld een café of koffiehuis. Na Groningen en Drenthe is de gemiddelde afstand tot zulke voorzieningen het grootst in Fryslân, namelijk 1,8 kilometer in 2019. In Noord-Fryslân is dat nagenoeg gelijk (1,7 kilometer). Voorzieningen zoals cafés, maar ook de kerk, sportvoorzieningen en de supermarkt, zijn belangrijke ontmoetingsplekken. De lagere dichtheid van voorzieningen zoals cafés betekent dat er minder ontmoetingsplekken zijn om uit te kiezen. Vooral in kleinere kernen (minder dan 5.000 inwoners) hecht men meer belang aan dergelijke ontmoetingsplekken (FSP, 2019).

Gemiddelde afstand tot cafés e.d. in kilometers, 2019

Figuur 20, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities thema wonen

Tevredenheid met woonomgeving

Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woonomgeving. De woonomgeving is de omgeving en de buurt waarin een huishouden woont. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners (in 2018).

Tevredenheid met woning

Het percentage particuliere huishoudens dat zeer tevreden of tevreden is met de huidige woning. Particulier huishouden: één of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf, dus niet-bedrijfsmatig, voorzien in de dagelijkse levensbehoeften. De woonruimte wordt niet gedeeld met andere huishoudens. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 100.000 inwoners (in 2018).

Afstand tot basisschool

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot de dichtstbijzijnde basisschool, berekend over de weg. Het basisonderwijs omvat alleen de basisscholen zoals bekend bij de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO). Het speciaal basisonderwijs en de speciale scholen zijn niet meegenomen.

Afstand tot sportterrein

De gemiddelde afstand, berekend over de weg, van alle inwoners in een gebied tot een terrein in gebruik voor sportactiviteiten, zoals sportveld, sporthal, zwembad, kunstijsbaan, motorcrossbaan en bos in het sportterrein, inclusief bijbehorende parkeerplaatsen en tribunes. Het terrein heeft een omvang van minimaal 0,5 hectare.

Afstand tot café e.d.

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot het dichtstbijzijnde café, koffiehuis, coffeeshop, discotheek, seks/nachtclub en partycentrum, berekend over de weg.

// SAMENLEVING

Voor de brede welvaart is het belangrijk dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving en dat mensen vertrouwen op elkaar en op instituties zoals de overheid en het rechtssysteem. De sociale infrastructuur, zoals familieverbanden, burens, vrienden, en verenigingen, vormt daarbij de basis (CBS, 2018). Dit kan via verenigingen zoals sportclubs, door informele contacten die mensen hebben met vrienden, familie of collega's of door het doen van vrijwilligerswerk. Om zicht te krijgen op de sociale samenhang bestaat het thema samenleving in de brede welvaart uit vier indicatoren, namelijk: het contact met familie, vrienden of burens, het vertrouwen in instituties, het vertrouwen in mensen onderling en het aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk doet.

Contact met familie, vrienden of burens

De meeste mensen hebben behoefte aan sociaal contact. Ze willen graag deel uitmaken van een groep, ervaringen delen en kunnen aankloppen bij anderen voor steun. In 2019 heeft 71,9 procent van de inwoners in Noord-Fryslân minimaal één keer per week digitaal of 'in het echt' contact met familie, vrienden of burens. Dat is iets lager dan het provinciaal gemiddelde (72,1%) en het landelijk gemiddelde (72,2%). In gemeente Waadhoeke ligt dit aandeel een stuk hoger, namelijk op 74,5%. Er zijn geen cijfers beschikbaar over de gemeente Harlingen.

Percentage van de bevolking (15+) dat minstens een keer per week contact heeft met familie, vrienden of burens, 2019

Figuur 21, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Vertrouwen in instituties

Vertrouwen is onmisbaar in sociale relaties en is essentieel voor de sociale samenhang en het functioneren van de samenleving. In de afgelopen jaren stijgt het vertrouwen in instituties, zowel landelijk als in Fryslân. Daarbij gaat het om het vertrouwen in de Tweede Kamer, politie en rechtspraak. Vergeleken met landelijk is het vertrouwen van Friese inwoners in instituties gemiddeld (62,2%). In gemeente Waadhoeke ligt met 61,3 procent dit vertrouwen iets lager. Er zijn geen cijfers beschikbaar over gemeente Harlingen.

Percentage van de bevolking (15+) dat vertrouwen heeft in de Tweede Kamer, politie en rechters, 2019

Figuur 22, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Vertrouwen in anderen

Vertrouwen in elkaar is belangrijk voor het welzijn van mensen en een cruciaal aspect voor de sociale samenhang in een samenleving. Voor het individu is dit vertrouwen belangrijk om prettig te leven. Voor de samenleving is dit vertrouwen belangrijk om de onderlinge samenwerking en hulpbereidheid te bevorderen. Bovendien bevordert vertrouwen in elkaar ook de welvaart en draagt dit bij aan een grotere productiviteit. Net als bij vertrouwen in instituties wordt vaak verondersteld dat het vertrouwen in anderen afneemt en we afstevenen op een 'low trust' samenleving. Dit strookt niet met de cijfers. In de afgelopen jaren neemt het vertrouwen van mensen onderling zowel landelijk als in Fryslân juist toe. Landelijk heeft 61,8 procent over het algemeen vertrouwen in anderen, in Fryslân is dit 65,4 procent. In Noord-Fryslân is dit iets lager (65%). In gemeente Waadhoeke is dit vertrouwen bovengemiddeld (66,1%) en daarmee behoort tot groep gemeenten waar inwoners relatief meer vertrouwen hebben. Er zijn geen cijfers beschikbaar voor gemeente Harlingen.

Percentage van de bevolking (15+) dat vindt dat anderen in het algemeen te vertrouwen zijn, 2019

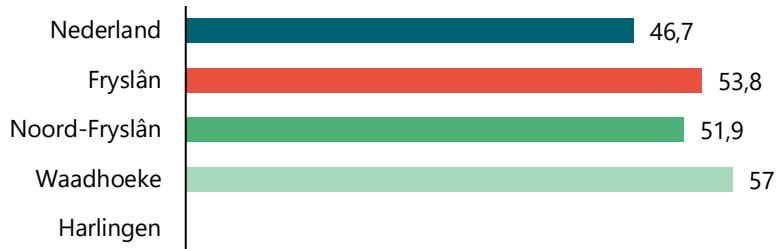
Figuur 23, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Vrijwilligerswerk

De mate waarin vrijwilligers actief zijn is een belangrijke indicator van de sociale samenhang en voor de brede welvaart. Vrijwilligerswerk is een belangrijke manier om met elkaar in contact te komen en een bijdrage te leveren aan de samenleving. Daarnaast heeft het doen van vrijwilligerswerk verschillende baten zoals meer tevredenheid met het leven, meer of betere sociale contacten en een betere ervaring van de psychische gezondheid. In 2019 heeft 46,7 procent van alle inwoners in Nederland (15 jaar en ouder) vrijwilligerswerk gedaan. Van alle provincies ligt dit aandeel het hoogst in Fryslân (53,8%). In Noord-Fryslân is dat iets lager (51,9%).

Met een aandeel vrijwilligers van 57 procent behoort gemeente Waadhoeke tot de kopgroep gemeenten met het hoogste aandeel vrijwilligers. Er zijn geen cijfers beschikbaar over de gemeente Harlingen.

Percentage van de bevolking (15+) dat afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk verrichtte voor organisaties of verenigingen, 2019

Figuur 24, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities thema samenleving

Contact met familie, vrienden of burens

Percentage van mensen van 15 jaar en ouder dat gemiddeld minstens één keer per week contact heeft met familie, vrienden of burens. Het gaat hierbij om alle vormen van contact.

Vertrouwen in instituties

Percentage mensen van 15 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in drie instituties (Tweede Kamer, politie, en rechters). De indicator betreft het gemiddelde van de drie scores.

Vertrouwen in anderen

Aandeel personen van 15 jaar en ouder dat het eens is met stelling dat de meeste mensen over het algemeen te vertrouwen zijn. Ook wel gegeneraliseerd vertrouwen genoemd.

Vrijwilligerswerk

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat in de afgelopen 12 maanden vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen. Het kan daarbij gaan om bestuurlijk werk of andere activiteiten.

// VEILIGHEID

Veiligheid is essentieel voor een leefbare omgeving. Naarmate de leefomgeving onveiliger is, neemt doorgaans de participatie af en voelen mensen zich minder verantwoordelijk voor hun omgeving. Bovendien zijn mensen die zich veilig voelen gelukkiger en tevredener met het leven. Veiligheid heeft daarbij zowel een fysieke als een mentale dimensie. Fysieke onveiligheid leidt tot letsel of zelfs dodelijke slachtoffers. Het gevoel van onveiligheid kan ten koste gaan van participatie en verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de leefomgeving. In de brede welvaart wordt het thema veiligheid met drie indicatoren in beeld gebracht, namelijk: vaak onveilig voelen in de buurt, het aantal ondervonden delicten en het aantal geregistreerde misdrijven.

Vaak onveilig voelen in de buurt

Fryslân is een veilige provincie in de ogen van inwoners. Vergeleken met elders is het aandeel dat zich in 2019 vaak onveilig voelt relatief laag. Landelijk voelt 1,4 procent zich vaak onveilig in hun eigen buurt. Gevoelens van onveiligheid hangen negatief samen met geluk en de tevredenheid met het leven. Er zijn geen cijfers beschikbaar over Noordwest Fryslân.

Percentage van de bevolking (15+) dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt, 2019

Figuur 25, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Aantal ondervonden delicten

Misdaad grijpt direct in op de kwaliteit van leven van slachtoffers (CBS, 2020a). Zowel het feitelijke risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe. Vergeleken met elders ligt het aantal ondervonden delicten relatief laag in Fryslân. Cybercrime-delicten zijn hierin niet meegenomen. Er zijn geen cijfers beschikbaar over Noordwest Fryslân.

Aantal ondervonden delicten per 100 inwoners, exclusief ondervonden cybercrime delicten, onder de bevolking (15+), 2019

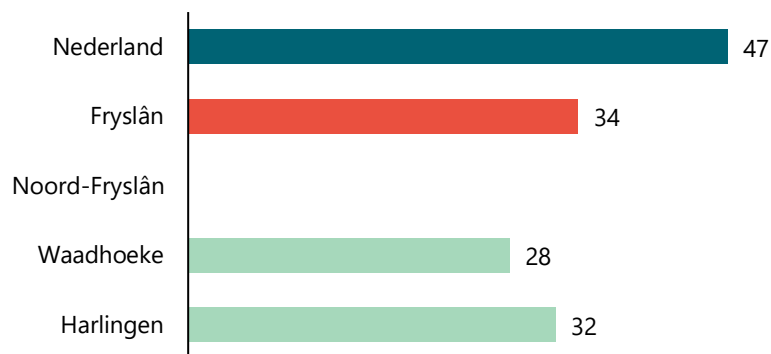

Figuur 26, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Aantal geregistreerde misdrijven

In Fryslân ligt het aantal geregistreerde misdrijven relatief het laagst van alle provincies. Sinds 2010 is de geregistreerde criminaliteit in Fryslân met bijna een derde (31%) afgenomen, met een vergelijkbaar beeld voor landelijk. Overigens is deze trend al ouder, vanaf de eeuwwisseling zien we een opzienbarende daling van het aantal geregistreerde misdrijven. Mogelijk houdt dit verband met een afname van de bereidheid tot aangifte doen. Niettemin is deze aanname niet bevestigd noch ontkracht, en lijkt het erop dat het niet de enige verklaring kan zijn. Waarschijnlijk werkte een combinatie van preventie en handhaving mee aan de afgenomen registraties. In de gemeente Waadhoeke en Harlingen ligt het aantal geregistreerde misdrijven onder gemiddelde van Fryslân als landelijk.

Aantal geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners, 2019

Figuur 27, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities thema veiligheid

Vaak onveilig voelen

Percentage van de bevolking van 15 jaar en ouder dat zich vaak onveilig voelt in de eigen buurt. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 70.000 inwoners.

Aantal ondervonden delicten

Aantal ondervonden delicten per 1.000 inwoners, exclusief ondervonden cybercrime delicten, voor personen van 15 jaar en ouder. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 70.000 inwoners.

Geregistreerde misdrijven

Geregistreerde criminaliteit per 1.000 inwoners. Betreft misdrijven door de politie vastgelegd in een proces-verbaal van aangifte of in een ambtshalve opgemaakt proces-verbaal.

// MILIEU

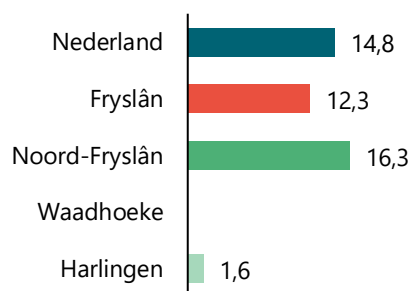
Een schoon en aantrekkelijk leefmilieu draagt bij aan de brede welvaart. Het kan de persoonlijke gezondheid ten goede of ten slechte keren. Daarbij hangt milieu ook samen met de mate waarin iemand zich thuis en betrokken voelt bij haar of zijn leefomgeving. Dit thema omvat de volgende indicatoren:

- natuur- en bosgebieden
- natuur- en bosgebieden per inwoner
- afstand tot openbaar groen
- emissies van fijnstof naar lucht
- broeikasemissies per inwoner
- kwaliteit van zwemwater binnenwateren
- kwaliteit van zwemwater buitenwateren

Natuur- en bosgebieden

In 2015 bedroeg het aandeel natuur- en bosgebieden in Nederland 14,8 procent van het landoppervlak, in Fryslân was dat 12,3 procent. In Noord-Fryslân lag dat nog iets hoger (16,3%). Fryslân staat al jaren op de 8^e plaats van de provincies qua aandeel natuur- en bosgebied van het landoppervlak. Gelderland was in 2015 met 23,6 procent de provincie met de hoogste score. De verschillen binnen Fryslân zijn groot. De Waddeneilanden hebben het grootste aandeel natuur en bos, met Vlieland als absolute koploper met 96,5 procent. Op het vasteland heeft Ooststellingwerf het grootste aandeel met 20 procent. In gemeente Harlingen is het aandeel natuur- en bosgebieden relatief klein. De verstedelijking van deze gemeente is hier een waarschijnlijke verklaring voor. Er zijn geen cijfers beschikbaar over de gemeente Waadhoeke.

Percentage bos en natuurlijk terrein ten opzichte van de totale oppervlakte land, 2015

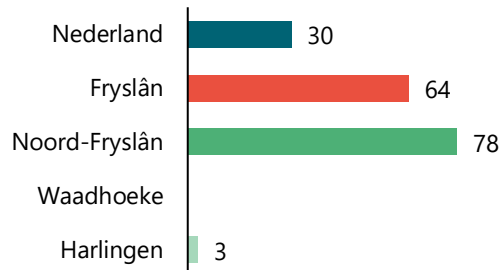
Figuur 28, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Natuur- en bosgebieden per inwoner

Net als het aandeel natuur- en bosgebieden, is ook de hoeveelheid natuur- en bosgebied per inwoner tussen 2010 en 2015 gestegen in Fryslân: van 59 naar 64 hectare per 1.000 inwoners. Hiermee scoort Fryslân in 2015 als één na hoogste provincie in Nederland. Alleen Drenthe heeft meer natuur per 1.000 inwoners, namelijk 96 hectare. De regio Noord-Fryslân kent 78 hectare per 1.000 inwoners natuur- en bosgebied. Op gemeenteniveau is opvallend dat alle vier Friese waddengemeenten in de top 5 van Nederland zitten.

In gemeente Harlingen is het aandeel natuur- en bosgebieden relatief klein. De verstedelijking van deze gemeente is hier een waarschijnlijke verklaring voor. Er zijn geen cijfers beschikbaar over de gemeente Waadhoeke.

Bos en open natuurlijk terrein in hectare per 1000 inwoners, 2015

Figuur 29, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Emissies van fijnstof naar lucht

Fijnstof in de lucht is schadelijk voor de gezondheid, vooral de fractie met deeltjes kleiner dan 2,5 micrometer. Fijnstof is onder andere afkomstig van het verkeer, veehouderijen en industrie. Binnen de regionale monitor Brede Welvaart wordt de emissie van PM_{2,5}-fijnstof naar lucht per vierkante kilometer als indicator gehanteerd. Het gaat hierbij dus niet om de concentratie fijnstof in de lucht. In 2018 is de emissie van fijnstof naar lucht gemiddeld 512 ton per km² in Fryslân. Daarmee staat Fryslân op de derde plek van laagste emissies. In 2018 ligt de emissies van fijnstof naar lucht in gemeente Waadhoeke en Harlingen beneden het landelijk gemiddelde van gemeenten.

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht, uitgedrukt in kg PM_{2,5} per km², 2018

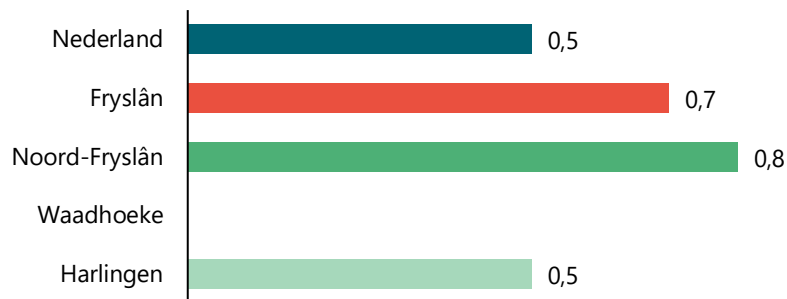

Figuur 30, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Gemiddelde afstand tot openbaar groen

Fryslân is de provincie met de grootste gemiddelde afstand tot openbaar groen. Openbaar groen wordt hierbij gezien als een terrein dat in gebruik is als park of plantsoen, voor dagrecreatie, natuur of als bos. Wel is de afgelopen jaren de gemiddelde afstand tot openbaar groen afgenomen van 0,9 kilometer in 2006 naar 0,7 kilometer in 2015. En daarmee is ook het verschil met de rest van Nederland kleiner geworden. Flevoland staat stevig op nummer 1 met 0,3 kilometer. De meeste Friese gemeenten hebben een afstand tot het openbaar groen boven het landelijk gemiddelde. In gemeente Harlingen is deze afstand echter onder landelijk gemiddelde (0,5 km). Er zijn geen cijfers beschikbaar over gemeente Waadhoeke.

Gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot het dichtstbijzijnde openbaar groen, 2015

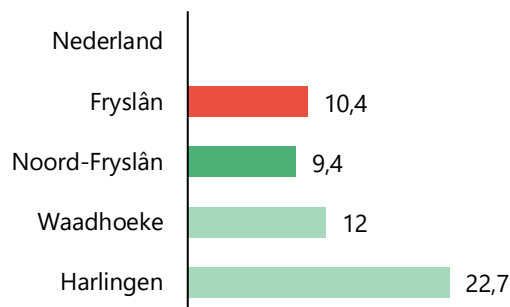

Figuur 30, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Broeikasgassen per inwoner

In de regionale monitor Brede Welvaart wordt de broeikasgasemissie weergegeven in CO₂ equivalenten. Hierin worden ook andere broeikasgassen meegeteld, namelijk lachgas (N₂O, distikstofoxide), methaan (CH₄) en de fluorhoudende gassen (F-gassen). De mate waarin een gas bijdraagt aan het broeikaseffect bepaalt het aantal CO₂ equivalenten per kilogram voor deze stoffen. De broeikasgasemissie was in 2018 in Fryslân 10,4 ton CO₂-equivalenten per inwoner, in Noord-Fryslân is dat 9,4 ton. Daarmee staat Fryslân op de 7e plaats van de provincies. De cijfers zijn beschikbaar vanaf 2015 en schommelen tussen de 10,4 en 10,6 ton. De cijfers zijn voor een deel gebaseerd op opgave van bedrijfsemissies. Voor een ander deel wordt gebruik gemaakt van modelmatige toerekeningen van diverse diffuse bronnen zoals wegverkeer. Opvallend is dat de gemeente Harlingen relatief een hoge uitstoot van broeikasgassen per inwoner telt, namelijk 22,7 ton per inwoner.

Totale broeikasgasemissies in CO₂-equivalenten per inwoner, 2018

Figuur 31, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Kwaliteit zwemwater binnenwateren

In de regionale monitor brede welvaart wordt de kwaliteit van het zwemwater van binnenwateren conform de normen van de EU-zwemwaterrichtlijn ingedeeld in vier klassen. Een score van 4 staat voor uitstekend, een 3 voor goed, een 2 voor voldoende en een 1 voor slecht zwemwater van een binnenwater. In Fryslân scoort de zwemwaterkwaliteit van binnenwateren vanaf 1996 een 3 'goed', net als in de regio Noord-Fryslân. Met een 4 'uitstekend' scoort gemeente Waadhoeke in 2019 bovengemiddeld.

Gemiddelde zwemkwaliteit (score 1 tot 4) voor de gezondheid van de zwemmer in meren en rivieren, volgens de normen van de vigerende EU-zwemwaterrichtlijn, 2019

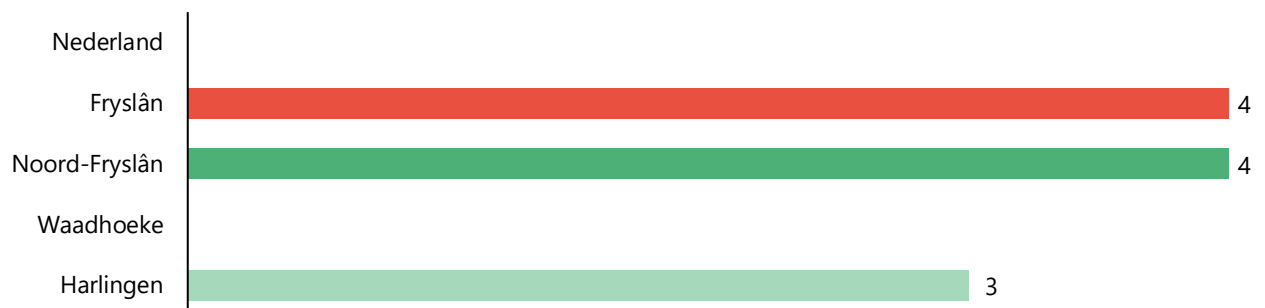

Figuur 32, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Kwaliteit zwemwateren kustwateren

De waterkwaliteit in de Friese kust- en overgangswateren bevindt zich sinds 1996 meestal in de hoogste klasse 4 'uitstekend'. In de periode van 2009 tot en met 2014 scoorde Fryslân een 3, sinds 2015 weer ieder jaar een 4. Van de 5 kustprovincies in Nederland scoorde Fryslân in 2019 de derde plaats. Van de Friese gemeenten tellen alleen de vier Waddeneilanden en de gemeente Harlingen mee voor buitenwaterlocaties. De kwaliteit is de laatste jaren over het algemeen overal op het hoogste niveau 4 'uitstekend'. Alleen Harlingen en Vlieland scoorden de afgelopen 5 jaar een aantal malen een 3 'goed'.

Gemiddelde zwemkwaliteit (score 1 tot 4) voor de gezondheid van de zwemmer in kust- en overgangswateren, volgens de normen van de vigerende EU-zwemwaterrichtlijn, 2019

Figuur 33, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities thema milieu

Natuur- en bosgebied

Bos en open natuurlijk terrein als percentage van de totale oppervlakte land. Bos: terrein beplant met bomen bestemd voor houtproductie en/of natuurbeheer, inclusief onverharde en half verharde wegen. Natuurlijk terrein: terrein in droge en natte natuurlijke staat.

Natuur- en bosgebied per inwoner

Bos en open natuurlijk terrein in hectare per 1.000 inwoners. Bos: terrein beplant met bomen bestemd voor houtproductie en/of natuurbeheer, inclusief onverharde en half verharde wegen. Natuurlijk terrein: terrein in droge en natte natuurlijke staat.

Afstand tot openbaar groen

De gemiddelde afstand van alle inwoners in een gebied tot het dichtstbijzijnde openbaar groen, berekend over de weg. Openbaar groen is terrein in gebruik als park of plantsoen, voor dagrecreatie, natuur of als bos. Het terrein kan zowel privaat als publiek toegankelijk zijn. Het terrein heeft een omvang van minimaal één hectare.

Emissies van fijnstof naar lucht

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht. Fijnere fractie van fijnstof bestaat uit deeltjes waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer.

Broeikasgasemissie

Totale broeikasgasemissies (CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK en SF₆) in CO₂-equivalenten per inwoner. Eén kg CO₂-equivalent staat gelijk aan het effect dat de uitstoot van 1 kg kooldioxide (CO₂) heeft. Data betreffen de uitstoot op Nederlands grondgebied, ongeacht of deze wordt veroorzaakt door Nederlandse ingezetenen. Dit betekent dat uitstoot door Nederlandse ingezetenen in het buitenland niet en uitstoot door niet-ingezetenen in Nederland wel is inbegrepen.

Kwaliteit van zwemwater binnenwateren

Gemiddelde zwemkwaliteit voor de gezondheid van de zwemmer van de locaties in meren en rivieren, volgens de normen van de vigerende EU-zwemwaterrichtlijn. Een score van 4 staat voor uitstekend, een 3 voor goed, een 2 voor voldoende en een 1 voor slecht.

Kwaliteit van zwemwater buitenwateren

Gemiddelde zwemkwaliteit voor de gezondheid van de zwemmer van de locaties in kust- en overgangswateren, volgens de normen van de vigerende EU-zwemwaterrichtlijn. Een score van 4 staat voor uitstekend, een 3 voor goed, een 2 voor voldoende en een 1 voor slecht.

// BREDE WELVAART IN DE TOEKOMST ('LATER')

Bij brede welvaart worden verschillende dimensies onderscheiden om de diverse aspecten ervan goed voor het voetlicht te brengen. In de dimensie *later* staat de vraag centraal welke hulpbronnen toekomstige generaties nodig hebben om dezelfde mate van brede welvaart te genieten (CBS, 2020). Daarbij worden vier kapitaalvormen onderscheiden die belangrijk zijn om in de toekomst brede welvaart te (kunnen) genereren in een regio, namelijk:

- economisch kapitaal
- natuurlijk kapitaal
- menselijk kapitaal
- sociaal kapitaal

Uitgangspunt van dit 'kapitaal-denken' is dat de verschillende soorten kapitalen allemaal randvoorwaarden zijn voor de brede welvaart in de toekomst en deze stuk voor stuk even relevant zijn (OESO, VN & Eurostat, 2014; CBS, 2019). Inzicht in hoe in een regio deze kapitaalvormen ervoor staan is niet alleen theoretische exercitie. Dit moet het denken stimuleren over wat (nu) nodig is om de diverse kapitalen te beschermen of te verbeteren.

De indicatoren waarmee deze vier kapitaalvormen in beeld worden gebracht zijn uitgewerkt in de zogenaamde CES-recommendations, een statistisch raamwerk dat is opgesteld door de Verenigde Naties, OESO en Eurostat (2014). Ontleend aan dit raamwerk worden in de regionale monitor brede welvaart in totaal 14 indicatoren gehanteerd om de vier kapitaalvormen in beeld te brengen (CBS, 2020).

// ECONOMISCH KAPITAAL

Eén van de vier perspectieven is het economisch kapitaal. We kijken naar economisch kapitaal omdat dit iets zegt over het vermogen en de financiële (schuld)positie van toekomstige generaties. Als we nu niet zuinig zijn met financieel kapitaal dan zaden we latere generaties met grote schulden op. Om die reden is het bijvoorbeeld niet verstandig om de staatsschuld verder op te laten lopen ten behoeve van onze huidige kwaliteit van leven als daar verder geen vooruitgang op één van de andere kapitalen tegenover staat. Het thema economisch kapitaal omvat in de huidige regionale monitor Brede Welvaart twee indicatoren: de gemiddelde schuld per huishouden en het mediaan vermogen van huishoudens.

Gemiddelde schuld per huishouden

Schulden van nu kunnen iets zeggen over het financieel kapitaal van toekomstige generaties. Wanneer schulden doorgeschoven worden naar volgende generaties, hebben deze generaties hogere lasten en dus minder bestedingsvrijheid. In 2018 lag de gemiddelde schuld per huishouden in de regio Noord-Fryslân op € 86.600. Dit is iets hoger dan het Fries gemiddelde (€ 84.800). Binnen de regio Noordwest Fryslân is er wel verschil te zien tussen de gemeenten Waadhoeke en Harlingen. De gemiddelde schuld per huishouden ligt in zowel Noord-Fryslân als Fryslân ver onder het landelijk gemiddelde, dat is namelijk € 109.200. De hoogte van de gemiddelde schuld per gemeente lijkt in Fryslân nauw samen te hangen met de gemiddelde woningprijs.

Gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens in euro's per huishouden, 2018

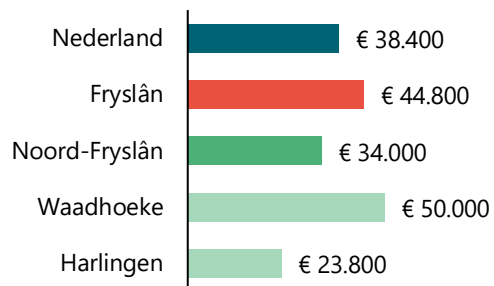

Figuur 34, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Mediaan vermogen van huishoudens

De mediaan met betrekking tot vermogen van huishoudens geeft het saldo van bezittingen minus schulden weer. Wat betreft bezittingen gaat het dan met name om de marktwaarde van de eigen woning en spaartegoeden. Aangezien dit vermogen deels via vererving over gaat op toekomstige generaties heeft dit invloed op hun kwaliteit van leven. Het mediaan vermogen ligt in Fryslân op €44.800. In Noord-Fryslân ligt dat lager, namelijk op € 34.000. Dit is onder het landelijk gemiddelde van € 38.400. Dat is verklaarbaar doordat de schuldposities (zie hierboven) ook relatief laag zijn. Ook hier kunnen we concluderen dat de hoogte van het vermogen nauw samenhangt met de gemiddelde woningprijs, evenals bij de gemiddelde schuld.

Saldo van bezittingen en schulden in euro's per huishouden, 2018

Figuur 35, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities Economisch Kapitaal

Gemiddelde schuld per huishouden

Het gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens. De schulden betreffen de hypotheekschuld van de eigen woning, studieschulden en overige schulden zoals voor consumptieve doeleinden, de financieringen van aandelen, obligaties of rechten op periodieke uitkeringen, schulden voor de financiering van de tweede woning of ander onroerend goed.

Mediaan vermogen van huishoudens

Het saldo van bezittingen en schulden. Bezittingen worden gevormd door bank- en spaartegoeden, effecten, de eigen woning, overig onroerend goed, ondernemingsvermogen, aanmerkelijk belang en de overige bezittingen. De schulden omvatten onder meer schulden ten behoeve van een eigen woning en consumptief krediet. Stand per 1 januari.

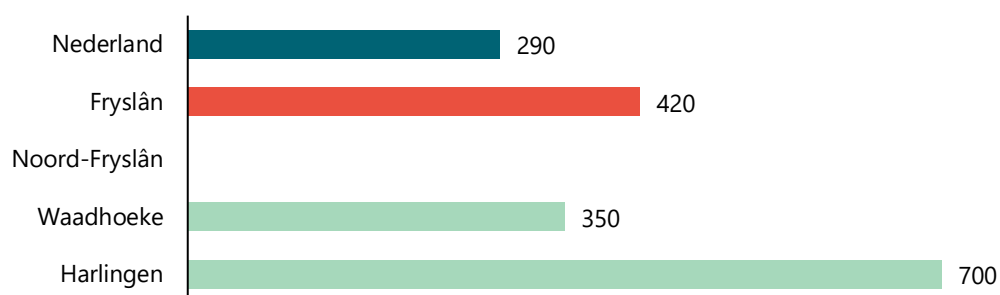
// NATUURLIJK KAPITAAL

Bij natuurlijk kapitaal gaat het erom hoe de huidige generatie met de natuurlijke voorraden, zoals fossiele brandstoffen, natuur, lucht, water en bodem omgaat. In hoeverre worden de voorraden uitgeput of door vervuiling onbruikbaar gemaakt? In deze monitor omvat het thema 'natuurlijk kapitaal' zes indicatoren: particuliere zonne-energie, natuur- en bosgebieden, bebouwd terrein, emissies van fijnstof naar lucht, fosfaatscheiding en stikstofscheiding van de landbouw.

Particuliere zonne-energie

Bij particuliere zonne-energie wordt het totaal vermogen van installaties van zonnepanelen bij woningen gemeten. Dit vermogen wordt gedeeld door het totaal aantal woningen. Fryslân staat op een gedeelde vierde plek van provincies met een gemiddeld vermogen van 420 watt aan vermogen van zonnepaneleninstallaties per woning. Het landelijk gemiddelde ligt op 290 watt. Voor de regio Noord-Fryslân zijn geen cijfers beschikbaar. Voor de individuele gemeenten echter wel, daar zien we dat de gemeente Harlingen twee keer zoveel vermogen van zonnepaneleninstallaties heeft in vergelijking met de gemeente Waadhoeke. Collectieve vormen van energieopwekking tellen in dit cijfer niet mee.

Opgesteld vermogen van zonnepaneleninstallaties in watt per woning gedeeld door het totaal aantal woningen, 2018

Figuur 36, bron: CBS, bewerkt door het FSP

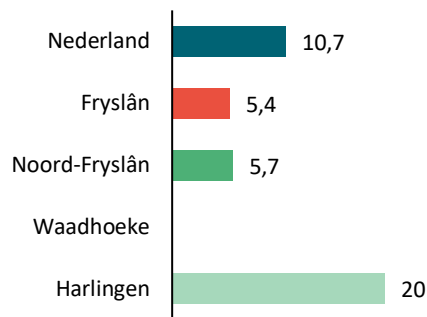
Natuur- en bosgebieden

Deze indicator vormt ook onderdeel van het thema Milieu in het deel Hier & Nu. Daar bleek dat het aandeel natuur- en bosgebieden voor Fryslân iets onder het landelijk gemiddelde ligt. Voor details verwijzen we terug naar het deel Hier & Nu.

Bebouwd terrein

In 2015 was 5,4 procent van het Friese landoppervlak bebouwd terrein. Daarmee is Fryslân de provincie met het kleinste aandeel bebouwd terrein. Bebouwd terrein wordt hierbij gezien als terrein in gebruik voor wonen, werken, winkelen, uitgaan, cultuur en openbare voorzieningen. Het landelijk gemiddelde ligt op 10,7 procent bebouwd terrein. In Noord-Fryslân ligt het gemiddelde nagenoeg even hoog als in de provincie. Van de gemeente Waadhoeke zijn geen cijfers bekend, de gemeente Harlingen kent een relatief groot percentage bebouwd terrein.

Bebouwd terrein (wonen, werken, winkelen, uitgaan, cultuur en openbare voorzieningen) als percentage van het totale oppervlakte land, 2015

Figuur 37, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Emissies van fijnstof naar lucht

Deze indicator is ook onderdeel van het thema Milieu in het deel Hier & Nu. Fryslân staat op de derde plek van laagste emissies vergeleken met de andere provincies. Voor details verwijzen we terug naar het deel Hier & Nu.

Fosfaatuitscheiding bij landbouw

Fosfaatuitscheiding betekent de hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest. Fosfaat blijft voor langere tijd in het grondwater. Het werpt een schaduw op de toekomstige biodiversiteit omdat teveel fosfaat negatieve gevolgen heeft voor de soortenrijkdom. De hoeveelheid fosfaat is afhankelijk van zowel het aantal dieren als van de fosfaatuitscheiding per dier. Fryslân zit met een gemengd landbouwsysteem in de middenmoot vergeleken met andere provincies, en daarmee iets onder het landelijk gemiddelde. De cijfers zijn niet op regionaal en gemeentelijk niveau beschikbaar.

Uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest per hectare uitgedrukt in P205, 2018

Figuur 38, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Stikstofuitscheiding landbouw

De hoeveelheid stikstof in dierlijke mest wordt stikstofuitscheiding genoemd. De stikstof die tijdens mestopslag in de stal en bij opslag buiten de stal vervluchtigd in de vorm van ammoniak wordt hierin niet meegenomen. Het potentiële probleem is te vergelijken met de fosfaatuitscheiding: de gevolgen van stikstof werken jarenlang door in het ecosysteem. Daarbij is het wel belangrijk hoe er met de mest wordt omgegaan; verschillende methodes van mestverwerking beïnvloeden het ecosysteem verschillend. Ook de stikstofuitscheiding is zowel afhankelijk van het aantal dieren als van de stikstofuitscheiding per dier. Fryslân zit met een gemengd landbouwsysteem in de middenmoot vergeleken met andere provincies, en daarmee iets boven het landelijk gemiddelde. De cijfers zijn niet op regionaal en gemeentelijk niveau beschikbaar.

Totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest per hectare met aftrek van de stikstof die tijdens mestopslag in en buiten de stal is vervluchtigd in de vorm van ammoniak, 2018

Figuur 39, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definities Natuurlijk Kapitaal

Particuliere zonne-energie

Het opgesteld vermogen van zonnepaneleninstallaties in watt per woning aan het einde van het referentiejaar. Het betreft het vermogen van installaties van zonnepanelen bij woningen gedeeld door het totaal aantal woningen, dus woningen met of zonder zonnepanelen.

Natuur- en bosgebieden

Bos en open natuurlijk terrein als percentage van het totale oppervlakte land. Bos: terrein beplant met bomen bestemd voor houtproductie en/of natuurbeheer, inclusief onverharde en half verharde wegen. Natuurlijk terrein: terrein in droge en natte natuurlijke staat.

Bebouwd terrein

Terrein in gebruik voor wonen, werken, winkelen, uitgaan, cultuur en openbare voorzieningen als percentage van het totale oppervlakte land.

Emissies van fijnstof naar lucht

Jaarlijkse gemiddelde fijnstofemissie naar lucht. Fijnere fractie van fijnstof bestaat uit deeltjes waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer.

Fosfaatuitscheiding landbouw

De uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest per hectare uitgedrukt in P2O5. In tegenstelling tot stikstof treden bij fosfaat geen gasvormige verliezen op.

Stikstofuitscheiding landbouw

De totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest per hectare, met aftrek van de stikstof die tijdens mestopslag in de stal en bij opslag buiten de stal is vervluchtigd in de vorm van ammoniak (NH₃) inclusief de afvoer via spuiwater van luchtwassers, lachgas (N₂O), stikstofoxide (NO) en stikstofgas (N₂).

// MENSELIJK KAPITAAL

Voor toekomstige generaties is voldoende menselijk kapitaal belangrijk om brede welvaart te kunnen voortbrengen en op peil te houden. Daarbij gaat het om scholing, vaardigheden, kennis en competenties van mensen om bij te dragen aan de economie, de gemeenschap en hun persoonlijk welzijn. Het menselijk kapitaal omvat vijf indicatoren: arbeidsduur per week, hoogopgeleide bevolking, levensverwachting mannen en vrouwen en ervaren gezondheid.

Arbeidsduur per week

De omvang van de gemiddelde arbeidsduur (per persoon per week) zegt iets over de mate waarin de werkende bevolking actief is op de arbeidsmarkt. Meer activiteit betekent een verhoging van het menselijk kapitaal. Dit kan positief doorwerken op de toekomst, maar ook negatieve effecten hebben op bijvoorbeeld iemands gezondheid. In 2018 lag het gemiddeld aantal gewerkte uren in Fryslân op 26,7 uur. In de regio Noord-Fryslân lag dat aantal bijna even hoog, namelijk 26,6 uur. Dit is iets lager dan het landelijk gemiddelde, dat ligt op gemiddeld 27,5 uur per persoon per week.

Totaal aantal uren dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt, uitgedrukt in uren per werkende per week, 2018

Figuur 40, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Hoogopgeleide bevolking

Voor menselijk kapitaal in de toekomst is ook het opleidingsniveau relevant. Deze indicator vormt ook onderdeel van het thema Arbeid en vrije tijd in het deel Hier & Nu. In Fryslân ligt het percentage hoogopgeleiden op 26,7 procent, in de gemeenten Waadhoeke en Harlingen is dat nog lager. Deze percentages liggen behoorlijk onder het landelijk gemiddelde (32,5%). Voor meer details verwijzen we naar het deel Hier & Nu.

Levensverwachting mannen en vrouwen

Voor menselijk kapitaal in de toekomst wordt de levensverwachting van mannen en vrouwen gezien als een belangrijke indicator. In het deel Hier & Nu (thema gezondheid) wordt de levensverwachting van mannen en vrouwen uitgebreider besproken. De levensverwachting van mannen ligt in Fryslân (79,2 jaar) iets onder het landelijk gemiddelde (79,8 jaar), bij vrouwen is dat gelijk (83,2 jaar). Voor meer details verwijzen we naar het deel Hier & Nu.

Ervaren gezondheid

Ook de ervaren gezondheid wordt door het menselijk kapitaal als belangrijke indicator gezien. In het deel Hier & Nu (thema gezondheid) wordt de ervaren gezondheid uitgebreider besproken. In Fryslân ervaart 78,9 procent van de inwoners zijn of haar eigen gezondheid als (zeer) goed. In de regio Noord-

Fryslân ligt dat iets lager, maar alsnog hoger dan het landelijk gemiddelde (75,6%). Voor meer details verwijzen we naar het deel Hier & Nu.

Definities Menselijk Kapitaal

Arbeidsduur per week

Het totale aantal uren dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt. Niet-gewerkte uren door verlof of ziekte tellen dus niet mee. De gewerkte uren van werknemers zijn berekend door de betaalde uren (de overeengekomen uren plus de betaalde overuren) te vermeerderen met onbetaalde overuren en te verminderen met feitelijk niet gewerkte uren die betaald worden, zoals ziekteverzuim, zwangerschaps- en bevallingsverlof, stakingen, weerverlet, ouderschapsverlof, kort verzuim. De gewerkte uren van zelfstandigen zijn rechtstreeks bepaald.

Hoogopgeleide bevolking

Percentage van de bevolking van 15 tot en met 74 jaar dat hoger onderwijs heeft afgerond (op hbo- of wo-niveau).

Levensverwachting mannen

Levensverwachting in jaren voor mannen bij geboorte. Gemiddelde waarde over periode 2013-2016.

Levensverwachting vrouwen

Levensverwachting in jaren voor vrouwen bij geboorte. Gemiddelde waarde over periode 2013-2016.

Ervaren gezondheid

Percentage personen van 19 jaar en ouder met antwoordcategorie 'goed' of 'zeer goed' naar de vraag algemene gezondheidstoestand.

// SOCIAAL KAPITAAL

Voor de brede welvaart is het belangrijk dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving en dat mensen vertrouwen op elkaar en op instituties zoals de overheid en het rechtssysteem. Hiervoor wordt het begrip 'sociaal kapitaal' gebruikt. Daarbij gaat het om de kwaliteit van de sociale verbanden in een samenleving.

Sociale cohesie

De kwaliteit van de sociale verbanden wordt afgemeten aan de sociale cohesie in een wijk of buurt. Dit wordt gemeten door aan de inwoners te vragen hoe tevreden zij zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt met een cijfer van 0 tot 10. Hoe hoger de score, hoe meer tevreden men hierover is. In 2019 waardeert men landelijk de sociale aspecten met een 6,3, in Fryslân een 6,6. Alleen in de provincies Drenthe en Overijssel ligt de score voor sociale cohesie iets hoger (6,7). Van de gemeenten Waadhoeke en Harlingen zijn geen cijfers beschikbaar.

Schaalscore over de tevredenheid van inwoners over de sociale aspecten van hun buurt, 2019

Figuur 41, bron: CBS, bewerkt door het FSP

Definitie Sociaal Kapitaal

Sociale cohesie

De schaalscore loopt van 0 tot 10. Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer de inwoners tevreden zijn over de sociale aspecten van hun woonbuurt. Cijfers per gemeente zijn alleen beschikbaar voor gemeenten met meer dan 70.000 inwoners.

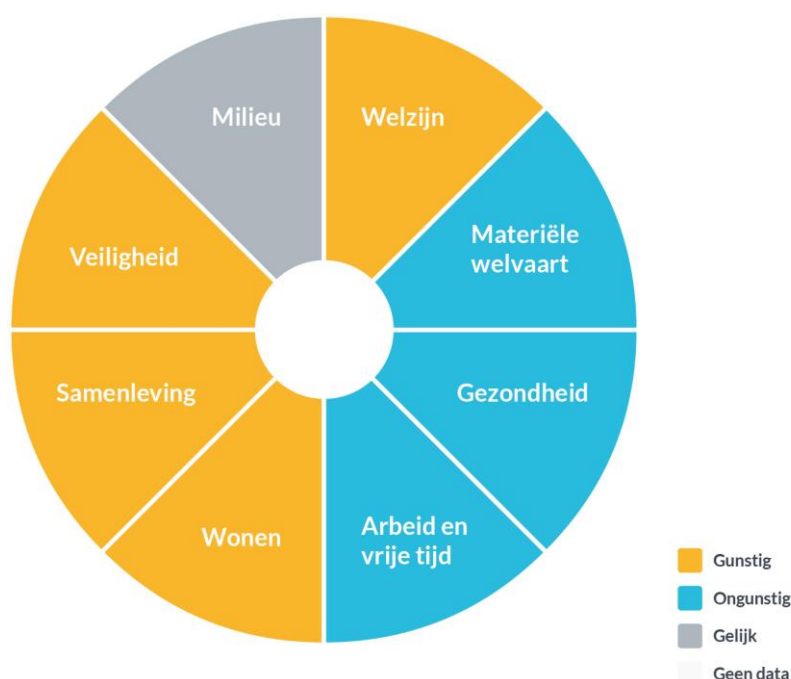
// EERSTE CONCLUSIES

In de vorige hoofdstukken zijn de scores van de regio Noordwest Fryslân op de indicatoren van de Regionale Monitor Brede Welvaart op een rij gezet en zijn de scores van de regio per indicator vergeleken met de landelijke en provinciale score. Dit leidt tot een aantal conclusies over hoe het gesteld is met de brede welvaart in de regio Noordwest Fryslân. En welke verschillen er zijn op het gebied van de brede welvaart tussen deze regio, Nederland en Fryslân.

Noordwest Fryslân vergeleken met Nederland en Friesland

De algemene uitkomsten uit de analyse van de indicatoren van de regionale Monitor Brede welvaart in Noordwest Fryslân bevestigen de conclusie uit eerder onderzoek, die bekend is geworden als de 'Friese paradox' (FSP, 2019). Net als de provincie Fryslân doet ook de regio Noordwest Fryslân het relatief goed op de thema's welzijn, samenleving en veiligheid. Dit ondanks een lagere materiële welvaart, die doorgaans als een belangrijke voorwaarde wordt gezien voor het welzijn en de sociale samenhang. Inwoners van de regio Noordwest Fryslân scoren in vergelijking met landelijk gunstiger op de tevredenheid met het leven, de ervaren (goede) gezondheid, de deelname aan vrijwilligerswerk en het vertrouwen in anderen. Daarentegen ligt het bruto binnenlands product (bbp) per inwoner en het besteedbaar inkomen lager dan landelijk. Ook zijn er minder hoog opgeleiden dan elders in Nederland. De uitkomsten op het thema milieu schetsen een gemengd beeld. Enerzijds scoort Noordwest Fryslân gunstig als het gaat om kwaliteit van het zwem- en binnenwater en ligt samen met Noord Fryslân het aandeel natuur- en bosgebied per inwoner boven het landelijk gemiddelde. Anderzijds is de afstand tot openbaar groen groter en is de uitstoot van broeikasgassen per inwoner bovengemiddeld. De onderstaande figuur geeft een globale indicatie van hoe de uitkomsten per thema zich verhouden tot het gemiddelde in Nederland.

Brede welvaart Noordwest Fryslân vergeleken met Nederland

Vergeleken met de provincie Fryslân laat de regio Noordwest Fryslân veel overeenkomsten zien. Net als in Noordwest Fryslân zijn ook in andere regio's de uitkomsten op sociale thema's bovengemiddeld vergeleken met landelijk. Op de sociale thema's zijn de uitkomsten in grote lijnen vergelijkbaar met het algemene beeld in Fryslân. Op een aantal aspecten liggen de uitkomsten (iets) boven het Fries gemiddelde, zoals de tevredenheid met het leven, de woonomgeving en woning, het aantal sociale contacten, het doen van vrijwilligerswerk en het onderling vertrouwen. Op een aantal economische indicatoren zijn de uitkomsten van de regio Noordwest Fryslân echter lager dan die van de provincie. Zo ligt het bruto binnenlands product per inwoner, het gemiddelde inkomen per huishouden, de arbeidsparticipatie en het aandeel hoger opgeleiden onder het gemiddelde in de provincie. Er is tevens een ongunstigere score op overgewicht en de levensverwachting voor mannen en vrouwen.

Hulpmiddel om potenties te signaleren

Met de eerste analyse en duiding van de Monitor Brede Welvaart voor de regio Noordwest-Friesland kan een breed, integraal beeld gevormd worden van de regionale stand van zaken. De Monitor Brede Welvaart kan het beleid voor brede welvaartsontwikkeling voeden. Deze monitor kan een hulpmiddel zijn om specifieke potenties en uitdagingen te signaleren en te herkennen. Een voorbeeld van zo'n potentie is dat ondanks de lagere uitkomsten op de economische aspecten, de sociale aspecten er goed voorstaan in Noordwest-Friesland. Dit doet vermoeden dat de lagere economische scores niet vanzelfsprekend negatief uitpakken op de sociale aspecten. Dit kan aanleiding geven om deze potentie nader te verkennen en te achterhalen hoe en onder welke omstandigheden dit het geval lijkt te zijn. Deze wijze van breed kijken kan een afwegingskader bieden dat helpt om door te redeneren wat de gevolgen zijn van beleidskeuzes voor het heden en de toekomst.

// BESCHOUWING

De (regionale) Monitor Brede Welvaart biedt een nationaal-uniforme methode waarmee de regio zichzelf een eerlijke spiegel voor kan houden. De acht thema's uit het eerste deel, en de vier kapitaalvormen uit het tweede deel, bieden een brede, integrale blik op hoe de regio ervoor staat. Dit geeft inzicht in de aspecten waar de regio trots op kan zijn. Tegelijkertijd geeft het ook de gelegenheid om kritisch te kijken naar wat nog beter kan.

In deze beschouwing bespreken we een aantal methodologische kanttekeningen die we moeten maken ten aanzien van de regionale Monitor Brede Welvaart en de daaruit voortvloeiende onderliggende scan. We noemen een aantal beleidsimplicaties die uit deze systematiek kunnen voortkomen. We sluiten af met een aantal suggesties voor doorontwikkeling van deze systematiek, zowel landelijk als regionaal.

Methodologische kanttekeningen

We kunnen bij deze scan vier methodologische kanttekeningen plaatsen. Ten eerste geldt voor elke monitor, dus ook voor de onderliggende scan, dat de beschikbare cijfers vaak achterlopen. De huidige regionale Monitor Brede Welvaart is gebaseerd op cijfers uit 2019 en daarvoor. Daarmee missen we de meest actuele ontwikkelingen, zoals de gevolgen van de coronacrisis. De meest actuele cijfers verschillen ook nog eens per indicator, waardoor niet voor alle indicatoren cijfers uit 2019 beschikbaar zijn. Dat de scan gebaseerd is op de meest actuele cijfers, betekent ook dat de scan geen trends laat zien. In sommige situaties is het zinvol om verder terug te kijken in het verleden om trends en patronen te signaleren. Dat kunnen we in de toekomst verder onderzoeken.

Ook komt het voor dat cijfers niet op alle schaalniveaus beschikbaar zijn, meestal omdat de betreffende aantallen te klein zijn om een representatieve score te kunnen geven. Een andere reden is dat sommige cijfers alleen beschikbaar zijn van de voormalige gemeenten die later zijn gefuseerd tot de gemeente Waadhoeke. Dit betekent dat bij sommige indicatoren geen cijfers beschikbaar zijn voor de gemeente Waadhoeke. Meer fundamentele, cijfermatige gegevens kunnen nooit alles in beeld brengen omdat deze de werkelijkheid slechts voor een deel vangen. Cijfers geven bijvoorbeeld geen verklaring waarom de regio Noordwest Fryslân bepaalde aspecten bovengemiddeld of lager scoort. Daarom is het belangrijk om hetgeen wat wel voorhanden is, zorgvuldig te duiden en eventueel aan te vullen met andere analyses of meer kwalitatieve methoden.

Ten derde moeten we opmerken dat alle data uit de regionale Monitor Brede Welvaart gemiddelden tonen. Ze zeggen dus weinig over variëteit en spreiding tussen mensen in een bepaald gebied. De beschikbare cijfers geven dus vooral een algemeen beeld op basis van gemiddelden. Alhoewel een goed begin, levert dit een beperkt zicht op hoe de mogelijkheden voor een goed, kwalitatief leven zijn verdeeld onder de bevolking in Noordwest Fryslân.

Ten slotte de vierde kanttekening, namelijk het beperkte aantal indicatoren dat in de regionale Monitor Brede Welvaart is opgenomen. Met name de dimensie 'Later' verdient nadere uitwerking om de mogelijkheden om brede welvaart te generen in de toekomst, goed in beeld te brengen.

Waar nu veel indicatoren worden herhaald uit de dimensie 'Hier en Nu', zijn ook andere en aanvullende indicatoren goed denkbaar. Het CBS hanteert strenge kwaliteitseisen en selecteert indicatoren vanuit een zevental criteria. De strikte eisen rondom datakwaliteit betekent dat het CBS inzet op vergelijkbare gegeven tussen regio's. Het gevolg hiervan is dat bruikbare regionale data hierdoor onbenut blijven aangezien dergelijke bronnen niet altijd voor alle regio's op dezelfde wijze beschikbaar zijn. Deze regionale data geven de gelegenheid om het praktisch nut van de regionale Monitor Brede Welvaart op regionaal niveau te vergroten.

Beleidsimplicaties

De onderliggende scan levert een omvangrijke lijst met indicatoren en scores, maar wat betekent dat voor de beleidspraktijk? We stimuleren het gebruik van de (regionale) Monitor Brede Welvaart als een manier om een breed, integraal beeld te vormen van de regionale stand van zaken. De Monitor Brede Welvaart kan het beleid voor brede welvaartsontwikkeling voeden. Op dit moment is deze methode nu (nog) niet geschikt om specifiek beleid te volgen of uitspraken te doen over het succes dan wel aandachtspunten daarvan. De scan biedt namelijk geen pasklare antwoorden op specifieke beleidsvragen. De vraag is echter of dit ook de ambitie moet zijn in de doorontwikkeling van de methode. De Monitor Brede Welvaart moet immers juist een algemeen, integraal beeld geven. Bovendien zijn voor specifieke beleidsvragen, zoals analyses over effectiviteit van beleid, andere methoden denkbaar die beter passen bij dit doel zoals de methodieken rondom beleidsevaluaties.

De eerste ervaringen opgedaan met de regionale Monitor Brede Welvaart laten zien dat deze methodiek vooral een hulpmiddel kan zijn om potenties en uitdagingen van een regio in samenhang te bezien. Dit kan helpen om deze te signaleren, wat het gesprek over het herkennen en erkennen van deze potenties en uitdagingen ondersteunt. Dit kan vervolgens bijdragen aan het formuleren van (andere) oplossingsrichtingen en het lerend vermogen van de regio. Daarmee kan de (regionale) Monitor Brede Welvaart een afwegingskader bieden dat helpt om integrale keuzes te maken, en door te redeneren wat de gevolgen van beleidskeuzes op macroniveau kunnen zijn voor het heden en in de toekomst, op de verschillende aspecten van brede welvaart.

In de (regionale) Monitor Brede Welvaart wordt de samenhang tussen de sociale, economische en ecologische aspecten benadrukt. Eerder onderzoek laat zien dat veel ontwikkelingen binnen het ene domein, vaak ook van invloed zijn andere domeinen, zowel in het heden als in de toekomst. De monitor biedt echter geen concreet antwoord op de vraag of en hoe gemeenten en regio's bepaalde thema's tegen elkaar *kunnen* of *moeten* 'afruilen'. Daarmee bedoelen we de balans tussen de sociale, economische en ecologische aspecten en welke zwaartepunten daarbij worden gelegd, bijvoorbeeld meer consumeren in het heden en minder sparen voor later. De (regionale) Monitor Brede Welvaart helpt om het gesprek te voeren over dát 'afruilen' relevant is, maar schrijft niet voor wat hierin de balans moet zijn. Dat is een afweging voor beleidsmakers en politici, ingegeven door wat speelt in de betreffende regio.

In de inleiding noemde we al de Sustainable Development Goals (SDG's), die landelijk en internationaal gebruikt worden als vuistregels voor een duurzame toekomst. De indicatoren van de SDG's zijn echter vaak heel breed en niet of moeilijk te vertalen op de regionale of gemeentelijke schaal (CBS, 2020a). Toch is het de moeite waard om te verkennen in hoeverre de SDG's zijn te verbinden met de (regionale) Monitor Brede Welvaart. Op landelijke schaal is dat al wel gebeurd,

maar voor de regio vraagt dit om meer doorontwikkeling. Daarbij valt onder andere te denken aan bruikbare cijfers en een kritische verkenning hoe de SDG's zich verhouden tot de regionale praktijk.

Doorontwikkeling

Eind 2020 is de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS voor het eerst verschenen. In de komende jaren wordt de monitor doorontwikkeld, zowel landelijk als regionaal. Dat betekent allereerst dat het CBS onderzoekt op welke manier zij nog aanvullingen kan doen op de huidige indicatoren en thema's.

Als Fries Sociaal Planbureau vinden we het belangrijk om maatwerk te leveren voor de verschillende regio's in Fryslân. Om de bruikbaarheid van de regionale Monitor Brede Welvaart te vergroten is het belangrijk dat de resultaten en uitkomsten toe te snijden zijn op de ontwikkelingen en uitdagingen die voor de betreffende regio gelden. Dit kan door rekening te houden met regionale kenmerken die niet in de scan zijn opgenomen (zoals bijvoorbeeld: de streekgeschiedenis en lokale cultuur). Daarnaast kan maatwerk ertoe leiden dat verschillende thema's uit de regionale Monitor Brede Welvaart aangevuld kunnen worden met nieuwe indicatoren, bijvoorbeeld het aandeel mensen dat in armoede leeft of de mate van eenzaamheid. De komende jaren bieden gelegenheid om dergelijke aanvullende informatie te benutten om zo een 'Friese schil' te leggen om Monitor Brede Welvaart en daarmee tot een vertaalslag te komen van een landelijk-uniforme methodiek naar een bruikbaar hulpmiddel voor regio's binnen Fryslân. Dit kan bijvoorbeeld door data uit het Panel Fryslân te benutten waarmee inwoners uit de provincie bevroegd worden over uiteenlopende onderwerpen.

// GERAADPLEEGDE BRONNEN

Publicaties van het Fries Sociaal Planbureau (FSP)

Leven in Fryslân. (2019).

Brede welvaart in Fryslân. Eerste duiding van de CBS-monitor (2021).

Overige publicaties

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020a). *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2020*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020b). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2020*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020c). *Materiële welvaart in Nederland in 2020*. Den Haag: CBS.

Horlings, E. en J.P. Smits (2019). *Conceptueel kader voor een regionale monitor brede welvaart*. Den Haag: CBS.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2011). *How's Life? Measuring Well-Being*. Paris: OECD Publishing.

RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2016). *Volksgezondheidszorg.info: Levensverwachting*. Den Haag: RIVM.

RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2018). *Volksgezondheid Toekomst Verkenningen*. Den Haag: RIVM.

Stiglitz, J.E., A. Sen, and J.-P. Fitoussi (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

United Nations Economic Commission for Europe (2014). *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development (CES)*. New York and Geneva: United Nations.

WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

COLOFON

‘Regionale monitor brede welvaart Noordwest Fryslân’ is een uitgave van het Fries Sociaal Planbureau, mei 2021.

Auteurs

Keimpe Anema & Arlette Bickel

Met dank aan

Marijn Molema, Wilma de Vries, Wies Kooistra en Lenie Scholten (allen FSP) en de betrokken begeleidingscommissie.